

До спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.007.107

у Національній академії внутрішніх справ,

03035, м. Київ, Солом'янська пл., 1

ВІДГУК

**офіційного опонента Старенького Олександра Сергійовича на дисертацію
Нагорнюк-Данилюк Олени Анатоліївни на тему: «Медіація в кримінальних
провадженнях щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України», подану
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Конституція України у ст. 51 визначає дитинство як один із фундаментальних правових інститутів нашої вітчизняної системи, який підлягає охороні державою. При цьому ст. 52 Основного закону встановлює одну з ключових гарантій у сфері охорони дитинства, відповідно до якої будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

З метою запровадження ефективних механізмів забезпечення та захисту прав дитини в нашій державі, Президент України, формулюючи положення Національної стратегії у сфері прав людини, що затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, приділив окрему увагу пріоритетним напрямкам реалізації прав дитини, вказавши у параграфі 18, що їх стратегічна ціль полягає в тому, що права дітей в Україні забезпечуються та захищаються відповідно до загальновизнаних міжнародних, у тому числі європейських, стандартів; враховуються найкращі інтереси та думки дитини під час прийняття рішень, які її стосуються. Реалізація задекларованої цілі, відповідно до положень Національної стратегії у сфері прав людини, передбачає необхідність запровадження ефективної системи правосуддя за участю неповнолітніх з урахуванням міжнародних, у тому числі європейських, стандартів.

Невідкладним елементом функціонування системи правосуддя за участю неповнолітніх є впровадження належних кримінальних процесуальних гарантій та дієвих механізмів їх реалізації під час здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, вагоме місце серед яких займають гарантії, спрямовані на забезпечення функціонування інституту медіації, метою якого є вирішення конфлікту між учасниками кримінального провадження позасудовим способом.

Не дивлячись на вагоме значення інституту медіації в сучасних умовах розвитку України як правової демократичної та незалежної держави в її

європейському та євроатлантичному курсах, процедура його застосування на законодавчому рівні протягом тривалого часу залишалася не визначеною в нашій державі, незважаючи на те, що вказаний інститут імplementований у законодавство більшості зарубіжних країн. Окрім того, як свідчить правозастосовна практика в Україні, на сьогодні процедура застосування медіації набула широкого поширення серед вітчизняних правників для врегулювання спорів у різних юрисдикційних провадженнях.

Для впровадження інституту медіації у національне законодавство Україною у 2019 р. було підписано Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про Міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська конвенція про медіацію), а в 2021 р. Верховною Радою України в рамках реформування вітчизняної судової реформи прийнято фундаментальний Закон України «Про медіацію», який остаточно заклав підвалини для забезпечення реалізації медіації у різних юрисдикційних провадженнях. Не дивлячись на концептуальний характер вказаного законодавчого акту, межі його застосування не в повній мірі торкнулися сфери кримінального судочинства, у тому числі під час здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх.

Питання впровадження процедури медіації до вітчизняного кримінального процесу неодноразово ставало предметом наукових пошуків низки дослідників: І. В. Басиста, Ю. В. Баулін, Т. В. Варфоломєєва, І. А. Войтюк, І. М. Гальперін, І. В. Гловюк, О. О. Горова, М. І. Гошовський, В. О. Гринюк, О. А. Губська, О. В. Давидова, А. В. Єндольцева, В. В. Землянська, О. В. Капліна, О. Ю. Костюченко, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Р. Р. Максудов, С. М. Малихіна, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, П. В. Пушкар, Д. Б. Сергєєва, Н. П. Сиза, М. В. Сіроткіна, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, В. М. Трофіменко, Л. Д. Удалова, С. І. Шаповалова, Н. С. Шатіхіна, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та інші.

На дисертаційному рівні питання функціонування інституту медіації у кримінальному процесі досліджували Ю. І. Микитин «Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні» (2010 р.); Н. В. Нестор «Запровадження медіації в кримінальному процесі України» (2013 р.); А. В. Біцай «Організаційно-правові засади участі адвоката в медіації» (2015 р.); О. О. Лесяк «Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України» (2015 р.); Р. В. Новак «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» (2015 р.); І. Г. Ясиновський «Імplementація процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз» (2016 р.); Г. Ю. Саєнко «Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» (2017 р.); П. В. Холодило «Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості» (2017 р.); І. О. Кісліцина «Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики»

(2018 р.); А. С. Трекке «Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості» (2018 р.); Р. Ф. Аракелян «Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України» (2019 р.); М. В. Сіроткіна «Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України (2021 р.).

Не дивлячись на фундаментальність і концептуальність наукових робіт вище наведених дослідників, на сьогодні, проблемні питання застосування медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх в умовах дії чинного Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про медіацію» комплексно не досліджувалися.

З огляду на викладене, представлена тема дисертації є своєчасною, актуальною та важливою для подальшого розвитку науки кримінального процесуального права та удосконалення правозастосовної діяльності, що свідчить про наукову і практичну значущість обраного автором дослідження. У зв'язку з цим звернення здобувача та її наукового керівника до обраної теми безумовно заслуговує на підтримку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є аргументованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел із кримінального процесуального права, адвокатури, вітчизняне та зарубіжне законодавство та інші правові акти, перелік яких складає 203 найменування.

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані здобувачем переважно критично – із глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій, що свідчить про зрілість дослідниці та її високу загально-наукову культуру.

Репрезентативним є емпіричний матеріал дослідження, що складають судова практика, єдині статистичні звіти Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора за період з 2017–2020 рр., дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених обвинувальних вироків і ухвал із кримінальних проваджень, розпочатих за фактом учинення злочинів неповнолітніми за період з 2017–2020 рр. (вивчено 42 судових рішення), рішення Європейського суду з прав людини, а також політико-правова публіцистика, довідкові видання та дані анкетування 120 респондентів (14 адвокатів, 62 слідчих підрозділів Національної поліції України, 20 суддів та 24 неповнолітніх віком 15–17 років, які були засуджені за кримінальні правопорушення та звільнені з відстрочкою виконання вироку).

Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинули на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертанткою наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел і процесуальних норм, а також матеріалів практики дало можливість Нагорнюк-Данилюк Олені Анатолівні сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести такі:

вперше:

- визначено відновне правосуддя у кримінальному процесі України як самостійну форму кримінального судочинства, спрямовану на створення відповідних умов для конструктивного вирішення кримінально-правового конфлікту та відновлення порушених соціальних зв'язків шляхом усунення завданих кримінальним правопорушенням збитків чи спричиненої шкоди;

- запропоновано визначення поняття медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх як добровільної процедури вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим при сприянні професійного посередника (медіатора) з метою примирення сторін і досягнення ними згоди щодо відшкодування шкоди, спричиненої протиправним діянням;

- сформульовано авторське визначення угоди про визнання винуватості, якщо стороною є неповнолітній, – укладена з дотриманням встановленого законом порядку письмова домовленість між прокурором і неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) про беззастережне визнання останнім своєї винуватості, що підтверджується зібраними доказами, у вчиненні кримінального правопорушення на взаємовигідних умовах, обумовлена погодженням всіх істотних обставин щодо встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні;

- запропоновано авторське визначення угоди про примирення – добровільна письмова домовленість потерпілого та підозрюваного чи обвинуваченого щодо вирішення конфліктної ситуації у кримінальному провадженні, укладення якої було ініційовано потерпілим або підозрюваним чи обвинуваченим, стороною захисту чи представником потерпілого, де визначено умови відповідальності підозрюваного (обвинуваченого) та наслідки невиконання такої угоди.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації впроваджені та мають перспективи використання в: *правотворчій діяльності* – у результаті дослідження сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України та створення нормативно-правової

бази здійснення медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України; *правозастосовній діяльності* – у діяльності органів досудового розслідування та у діяльності суду для застосування процедури медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх; *науково-дослідній діяльності* – під час проведення наукових досліджень, спрямованих на розробку і вдосконалення процедури медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх; *освітньому процесі* – при підготовці підручників і посібників з кримінального процесу, розробці текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з дисципліни «Кримінальний процес».

Достатньою є *апробація результатів дослідження*. Основні положення та результати дослідження викладено в 13 наукових публікаціях, з яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, сім – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Науково обґрунтованою є архітектоніка дисертаційної роботи, яка дозволила авторці, в основному, повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Структура дисертації логічно витікає із поставлених задач, об'єкта та предмета дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної проблематики.

Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел на 22 сторінках (203 найменування) та додатків на 26 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 207 сторінок.

У *першому розділі «Загальнотеоретичні аспекти процедури медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх»*, дисертантка аналізує стан наукового розроблення та законодавчої регламентації проблем застосування відновного правосуддя у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Зокрема, О.А. Нагорнюк-Данилюк зазначає, що на даному етапі розвитку державності надзвичайно актуальною є проблема впровадження в кримінальний процес України механізмів відновного правосуддя, які досить тривалий час використовуються у багатьох країнах світу. Концепція відновного правосуддя сформувалась як альтернатива традиційному кримінальному переслідуванню, яке на даному етапі суспільного розвитку не дозволяє повною мірою ефективно вирішити кримінально-правовий конфлікт та належним чином захистити права потерпілого в кримінальному процесі. Однак, у своїй більшості зарубіжні та вітчизняні правознавці досліджували роль вказаного інституту в правовій системі держави. Разом з тим, в Україні також наявна об'єктивна потреба у реформуванні системи запобігання злочинам неповнолітніх, що має ґрунтуватися на досягненнях і

традиціях національного законодавства, європейських цінностях щодо захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, положеннях міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це зумовлює необхідність змін системного характеру у структурі органів кримінальної юстиції, у тому числі й органів ювенальної юстиції, спрямованих на створення оптимальної системи запобігання злочинним діям осіб, які не досягли повноліття. Власне, це й обумовило предмет дослідження.

На підставі вивчення окреслених питань, дисертантом доведено, що упровадження положень відновного правосуддя у кримінальне законодавство України має здійснюватися в рамках визначення суті відновного правосуддя та ролі медіаторів у кримінальному судочинстві, необхідності в певних випадках залучати посередників (медіаторів) для згладжування конфліктів, що виникли у сфері кримінальних правовідносин, введення правових норм про заохочення до примирення, законодавчого закріплення юридичного впливу позитивних наслідків медіації на вирішення справ.

З урахуванням проведеного дослідження, автор наголошує, що система правосуддя щодо неповнолітніх повинна реформуватися в напрямі введення спеціалізації суддів із розгляду всіх справ стосовно неповнолітніх, і не лише кримінальної юрисдикції, а й цивільної (усиновлення, встановлення опіки і піклування, позбавлення батьківських прав, захист житлових і трудових прав неповнолітніх).

Аналіз наукових підходів, присвячених розгляду відновного правосуддя, засвідчив відсутність єдиного підходу до визначення поняття медіації. Зважаючи на різноманіття думок та поглядів науковців, дисертант сформулював авторське визначення поняття медіації у кримінальному процесі, яку визначив як добровільну процедуру вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим при сприянні професійного посередника (медіатора) з метою примирення сторін і досягнення ними згоди щодо відшкодування шкоди, спричиненої протиправним діянням.

У другому розділі дисертації *«Особливості укладення угод у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх»* автором акцентується, що альтернативою карної кримінальної юстиції, що орієнтується на надання можливості сторонам конфлікту самим ліквідувати наслідки злочину, а, відтак, мінімізувати вплив державних органів, визнається інститут примирення як складова відновного правосуддя. Дисертантка звертає увагу, що примирення є особливим кримінально-процесуальним інститутом, спрямованим на досягнення компромісу між учасниками кримінального процесу шляхом задоволення/відновлення прав потерпілого та заохочення позитивної посткримінальної поведінки підозрюваного (обвинуваченого, засудженого).

У результаті проведеного дослідження процесуальних особливостей укладення угоди про визнання винуватості, дисертантом визначено проблемні питання в частині викладення такої угоди обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), що передбачено приписами ч. 1 ст. 472 КПК України.

Щодо законодавчих засад затвердження судами угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх і проблем їх практичного застосування, автор справедливо зауважив, що в главі 35 КПК України прямо не зазначається про можливість укладення таких угод у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. При цьому заборона укладення таких угод у положеннях КПК України також відсутня. Тому слушною видається пропозиція дисертанта щодо доповнення ч. 4 ст. 469 КПК України абзацом шостим наступного змісту: «Угода про визнання винуватості, якщо її стороною є неповнолітній, укладається за участю законних представників і захисників неповнолітніх».

Викладений у цій частині матеріал є правильно методологічно структурованим, логічним, аргументованим і цілком відповідає вимогам, що пред'являються до наукових досліджень у сфері гуманітарних наук.

У третьому розділі дисертації *«Медіація в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх в кримінальному процесі зарубіжних країн та перспективи її розвитку в Україні»*, дисертант аналізує позитивний досвід процедури медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у пострадянських країнах та окремих країнах Європи і США. Дослідивши законодавство зазначених країн, автор дійшов висновку, що закріплені правові дефініції поняття «медіація» практично ідентичні за своєю лексико-логічною структурою і формально-правовим змістом.

Цілком слушно дисертант зауважує, що в Україні формування вимог до професійної підготовки медіаторів знаходиться на етапі становлення. Позитивною обставиною є те, що професія медіатора формально визнана державою. Зокрема, згідно з Класифікатором професій України медіатор – це фахівець з урегулювання конфліктів та медіації в соціально-політичній сфері (код професії 2442.2). Разом з тим законодавчо встановлені вимоги до навчання та набуття професії медіатора наразі поки відсутні.

Досить докладним є проведений автором порівняльний аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання та правозастосовної практики відновного правосуддя як альтернативного способу вирішення кримінально-правового конфлікту.

Слушною видається пропозиція автора щодо законодавчого закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві права щодо надання потерпілому, підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, а також органу дізнання, слідчому,

прокурору та судді права ініціювати проведення процедури примирення (медіації); визначення кола справ, щодо яких можливе призначення медіації, та максимальні терміни її проведення; принцип добровільної участі у процедурі медіації (програми відновного правосуддя); конфіденційність всіх переговорів між медіатором і сторонами; встановлення форми звіту про проведення медіації та угоди між потерпілим і обвинуваченим/підсудним; визначення умов та обсягу інформації по справі, яку мають отримувати медіатори; зазначення про неприпустимість розцінювання участі в медіації як свідчення вини в подальшому судовому розгляді тощо.

Заслуговує на увагу і пропозиція автора щодо розроблення власної моделі ювенальної юстиції з метою усунення зайвої формалізації процедури розгляду справ за участю неповнолітніх осіб. На основі вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн дисертант вважаємо, що для виправлення особи неповнолітнього правопорушника ефективним є застосування широкого спектру методик впливу на нього. Важливим є і впровадження в практику процедури, спрямованої на відновлення взаємовідносин між жертвою і порушником, відшкодування шкоди, розширення можливостей впливу на неповнолітнього спеціалістів неюридичного профілю (педагогів, психологів, соціальних працівників, медіаторів), підвищення рівня індивідуальної корекційної роботи з ними.

Зазначене надає можливість дисертантці сформулювати обґрунтовані висновки та пропозиції з удосконалення змісту окремих статей КПК України.

Структура роботи, виклад її тексту, оформлення здійснені відповідно до вимог, які висуваються до дисертацій.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою. Робота оформлена у відповідності з вимогами, які ставляться до такого роду праць. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертаційного дослідження. Комплексні дослідження криміналістичних питань відповідають науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації:

1. Дисертантка вказує, що емпіричну базу дослідження становлять судова практика, єдині статистичні звіти Генеральної прокуратури України за період з 2017–2020 рр., дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених обвинувальних вироків і ухвал із кримінальних проваджень, розпочатих за фактом учинення злочину неповнолітніми, за період з 2017–2020 рр. (вивчено 42 судових рішення), рішення Європейського суду з прав людини, а також політико-правова публіцистика, довідкові видання та дані анкетування 120 респондентів (14 адвокатів, 62 слідчих підрозділів Національної поліції України, 20 суддів та 24 неповнолітніх віком 15–17 років, які були засуджені за кримінальні правопорушення та звільнені з відстрочкою виконання вироку).

Утім, видається, що доцільно було б по тексту дисертації зазначити матеріали конкретних кримінальних проваджень, у яких застосовується медіація у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, що надало б ширші можливості для комплексного вивчення практичних проблем її застосування. Це б суттєво підсилило обґрунтованість висновків та доцільність сформульованих пропозицій дисертанта.

2. У підрозділах 1.1 та 1.2. здобувач досліджує зарубіжний досвід правового регулювання та правозастосовної практики щодо застосування медіації у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. До прикладу, проаналізовано процесуальне законодавство таких європейських країн як Республіки Білорусь, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Грузії, Республіки Молдова, Федеративної Республіки Німеччини тощо. Очевидно, вказане дослідження проводилось з метою імплементації передового досвіду країн Євросоюзу у подоланні проблем, що виникають під час застосування медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Проте, у роботі залишається незрозумілим, який позитивний досвід дисертантка пропонує імплемувати у вітчизняне законодавство. На нашу думку, цей висновок потребує уточнення.

3. У підрозділі 2.2. дисертації дисертантка розглядає питання щодо доцільності встановлення в КПК України конкретного строку, протягом якого прокурор і підозрюваний чи обвинувачений повинні укласти угоду про визнання винуватості з моменту ініціювання укладення такої угоди. Авторка пропонує внести зміни до ч. 2 ст. 469 КПК України, виклавши її в наступній редакції: «Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника протягом десяти днів з моменту отримання пропозиції про укладення такої угоди». Однак, по тексту дисертації опонент не знайшов належного обґрунтування встановлення саме такого строку. Погоджуючись з такою думкою дисертанта, хотілося б почути додаткове обґрунтування під час публічного захисту дисертації.

4. У висновках до розділу 2 авторка веде мову щодо доцільності розроблення єдиного проєкту угоди про примирення в кримінальному провадженні та проєкт угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні за участю неповнолітнього, передбачивши конкретний зміст відповідних угод (конкретні формулювання), що сприятиме як захисту прав і законних інтересів потерпілого, так і слугуватиме єдності судової практики загалом. Однак, конкретних пропозицій або проєкту такої угоди, в контексті досліджуваного питання, автором не надається.

Водночас, зазначені офіційним опонентом зауваження носять, головним чином, дискусійний характер, відображають власну наукову позицію, яка може не співпадати ані з позицією дисертанта, ані з позицією членів спецради, й можуть слугувати підставою для наукової полеміки під час прилюдного захисту дисертації.

При цьому, зроблені офіційним опонентом зауваження і побажання не впливають на високу позитивну оцінку дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертанткою, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної О.А. Нагорнюк-Данилюк проблематики.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Нагорнюк-Данилюк Олени Анатоліївни на тему: «Медіація у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України» є завершеною кваліфікаційною працею, яка має важливе теоретичне і практичне значення для науки кримінального процесуального права. Дисертантом отримані науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують наукове завдання, що полягає у вирішенні комплексу теоретичних та практичних проблем правового регулювання медіації у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України. У підсумку, сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України та створення нормативно-правової бази проведення медіації в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх в кримінальному процесі України.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично й літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її автор, – Нагорнюк-Данилюк Олена Анатоліївна, на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Офіційний опонент:

завідувач відділу з питань антикорупційної політики Головного управління з питань правоохоронних органів Директорату з питань юстиції та правоохоронної діяльності
Офісу Президента України,
доктор юридичних наук

Олександр СТАРЕНЬКИЙ

Підпис	<i>О.Старенького</i>
ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ	
Керівник департаменту управління персоналом	
"	" 20__ р.